

gyermekkorokban az É-i dombon nagy mennyiségben találtak obszidiánt. Ennek már nem találtuk nyomát, mindössze néhány szórvány, a középső neolitikum időszakába sorolható cseréptöredéket gyűjtöttünk.

Közép-dűlőtől É-ra (KÖH 90193): A lelőhely Viss községtől DNy-ra, a Dózsa Tsz. Tehénészetétől kb. 700 m-re, DNy-ra, egy viszonylag sík részen található. Bacskai Istvánnak köszönhetően, a viszonylag nagy területen szétszórta, apró bronztöredékeket találtunk. Ezek között késnyél, sarló, gombos nyakú tű, bronzlemezék, karperec, fűrészlemez, bronzrög és -öntvény darabjai szerepeltek. A cseréptöredékek jórészt kívül fekete, belül sárga, jellegzetes késő bronzkori díszítésűek. A kerámia és a bronztárgyak együttesen a késő bronzkori–kora vaskori Gáva-kultúra hagyatékának tekinthetők a lelőhelyen.

Néhány késő Árpád-kori (13. század) cseréptöredéket is gyűjtöttünk, valamint egy ezüst bécsi fillért és III. András ezüstpénzét.

A terepbejárást követően arra a megállapításra jutottunk, hogy a talaj erőteljes bolygatása miatt szükség lenne rendszeres műszeres leletfelderítésre nemcsak az aranykincsek, hanem a jelentősnek tűnő Gáva-település miatt is.

KOÓS JUDIT

253. Vonyarcvashegy, Szent Mihály-domb (MRT 1. k. 55 / 7. lh., KÖH 12482)

(Zala megye) B

Június 10-én, olyan szempontból néztem meg a közismert lelőhelyet, hogy van-e nyoma erődítésnek. A Balaton felé eső D–DNy-i oldala rendkívül meredek, egykor a Balaton vize moshatta. É–ÉK-i oldala kissé enyhébb lejtésű, pár méterrel a dombtetőnél lejjebb, széles terasz fut végig a domboldalban. Ezen régi temető sírjai vannak, gyalogút vezet rajta, valamint egy kis kápolna is áll. A gyalogút lekanyarodik, de a terasz nagy része a sűrű erdőben is folytatódik. Az É-i oldalon lévén, egykori szőlőre aligha gondolhatunk, és a sírok részére sem készíthették a teraszt. A bronzkori földváraknál gyakori az oldalban húzódó terasz (betemetődött árok), ez a terasz is valószínűleg egykori erődítés maradványa, amit a domb bronzkori leletei is alátámasztanak.

A terepbejáráson részt vett Szádeczky-Kardoss Géza és Petrovics Tamás.

NOVÁKI GYULA

254. Zalacsány, Tilaji útelágazás (KÖH 39689)

(Zala megye) Á

Az MNM NÖK munkatársai régészeti szakfelügyeletet láttak el a 76-os sz. főút rekonstrukciójához kapcsolódó földmunkák során. A lelőhelyen, az útépitéskor, 2010 óta több alkalommal kerültek elő régészeti jelenségek.⁶⁴

2012-ben április 11-én és 27-én, valamint május 2-án a 31+530–31+600 kmsz-ek közötti területen, az út bal oldalán mutatkoztak az újabb régészeti objektumok foltjai. Az érintett területet lezártuk, előkerülésüket jeleztük az illetékeseknek. 2012. május 16-án került sor a leletmentésre a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának lemondó nyilatkozatát követően,

melyet a régészeti megfigyelés keretein belül a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal engedélyezett.

A felületen a régészeti jelenségeket fedő eróziós réteg eltávolítása után elvégeztük az objektumok (STR 21–27) feltárását, dokumentálását és geodéziai bemérését. A kibontott települési objektumok – tűzhely, kemence és vermek –, és a bennük talált leletek az Árpád-korból (12–13. század) származnak.

A feltárás során tett megfigyelések kiegészítik a korábbi feltárások eredményeit, melyek szerint a területen egy hosszan elnyúló középkori falu terült el, mely maradványainak egy része a 76-os sz. főút építése során korábban megsemmisült. A településhez kapcsolódó temető sírjainak leletmentését 1966-ban Müller Róbert végezte el.

TOKAI ZITA MÁRIA

255. Zalaegerszeg-Kaszaháza, Papharaszt I. (KÖH 18908)

(Zala megye) R, Ró, Kk

2011. október 14. és november 16., valamint 2012. március 6. és április 26. között próbafeltárást végeztünk 1300 m²-en, a tervezett lakóparkon keresztülhaladó út nyomvonalában. A régészeti munkálatok során összesen 34 objektumot találtunk. A terepbejárásból ismert lelőhely lejtős domboldalon fekszik, mely az utóbbi időkig mezőgazdasági művelés alatt állt. A talajerózió, a szántás és az illegális földkitermelés következtében a lelőhely részben elpusztult, csak az altalajba mélyülő objektumokat sikerült beazonosítanunk. Ezek az objektumok a kutatott terület egyes részein nagyon sűrűn jelentkeztek.

A területen feltárt objektumok többsége a kora- és középső rézkor időszakára keltezhető, és a késő lengyeli és a Balaton-Lasinja-kultúrákkal azonosítható. Ezekhez a korszakokhoz 2 alapárkos házhoz tartozó árok, egy nagy méretű agyaggyerő gödör, két árokszakas, egy tűzrakó hely, valamint számos gödör került elő, melyek egyikében egy É–D-i irányú, melléklet nélküli, hason fekvő, felhúzott lábú csontváz is feltárással került elő. A leletanyag nagy része kerámiatöredék, patics, állatcsont, pattinték, orsógomb, kőbalta és kövész, továbbá előkerült több nyélcsovós agyagkanál, egy agyag idolláb, egy négyszögletes mécses- és egy korong alakú agyagtöredék is.

Az őskori objektumok közt helyezkedett el 2 Ny–K-i tájolású, késő római kori sír. A csontvázak nagyon rossz megtartásúak, ugyanakkor a mellékletek – vaskés, bronz övcsat, vasguzsaly, csontból faragott orsógomb, két talpas tál és egy töredékes üvegedény – jó állapotban maradtak meg.

A feltárás során előkerült 7 középkori objektum – 4 gödör, 1 agyaggyerő gödör, 2 cölöplyuk – feltehetőleg a 14–15. századi Kaszaháza településhez köthető. A leletanyag jelentős része fazéktöredék, patics és állatcsont. Említést érdemel, hogy az agyaggyerő gödör betöltéséből 3 vaskés, vasszegek, valamint 3 bronzveret is előkerült.

Munkatársak: Simmer Livia régész, Császár Renáta, Takács László és Horváth Gábor régésztechnikusok.

ORHA ZOLTÁN

256. Zalaszentő, Farkas-hegy, Asszonyvár (KÖH 94337)

(Zala megye) Kö

A várat korábbi irodalom nem említi. 2009-ben Dénes József talált rá, egy 1853. évi térképen ábrázolt „Asszonyvár” alap-

⁶⁴ RKM 2010, 407.; RKM 2011, 192.

ján. A hegyet ma Farkas-hegynek nevezik. Tátika fellegvárától ÉK-re, 600 m-re, hat kis parazita vulkáni hegy sora utolsó, legmagasabb tagjának csúcsán van a vár. Igen meredek, részben szakadékos, kőgorgeteges hegyoldal veszi körbe. A védett terület átmérője 17 m. A vár DNy felől volt megközelíthető, erről az oldalról árok védte, a külső szélén sánc emelkedik, 23 m hosszúságú. Régészeti leletet a sűrű aljnövényzetben nem találtak. A vár bizonyára középkori.

Felmérését Szádeczky-Kardoss Géza és Petkovics Tamás közreműködésével végeztem el.⁶⁵

NOVÁKI GYULA

257. Zamárdi, Kút völgyi-dűlő, 89. lelőhely (KÖH 49588)

(Somogy megye) B, LT, A, I

2012-ben, a Nemzeti Kulturális Alaphoz, az SzTE-BTK Régészeti Tanszékkel együtt benyújtott pályázatunk „Zamárdi-Kút völgyi-dűlő avar kori kohótelepen végzett régészeti feltárás, kísérleti vaskohászat és -megmunkálás, valamint anyagvizsgálatok eredményeinek értékelése és közzététele az interdiszciplináris kutatások összefüggésének tükrében” címmel támogatást nyert. A kutatást az NKA 3234/00226 pályázati azonosító szám alatt nyilvántartott engedély alapján végeztük el. Az NKA Építőművészet és Örökségvédelem Kollégiuma 2012. júniusi ülésén 2 000 000 Ft támogatást ítél meg pályázatunk számára, illetve további 858 000 Ft-tal támogatta a munkát az Ásatárs Kft. A tervátatást 2012. szeptember 4–19. között végeztük el.

A Zamárdi, Kút völgyi-dűlőben, a Zamárdit elkerülő út nyomvonalán az Ásatárs Kft. 2005-ben 4 lelőhelyen végzett megelőző feltárást,⁶⁶ mely során 27 195 m² területen 1421 objektumot kutatott meg. A nyomvonal domináns korszakát az avar kor jelentette, melynek nagy részén végighúzódott egy, feltehetően több periódusú, 7–9. századra keltezhető vaskohászati centrum. A különböző objektumokból és a korábbi lelőhelyek vizsgálatából rekonstruálni lehet a korabeli vasgyártás folyamatát. A felszín közeli gyevasérc lelőhelyek közvetlenül a szomszédos vízfolyás partjain húzódhattak. A megkutatott nyomvonalon közel 100 ércpörkölő gödröt, 19 vagy 20 buca-kemencét, 2 újraizzító tűzhelyet (és kohó együttesét), valamint egy kovásműhelyt hoztak a felszínre. A feltárt avar kori objektumszám (közel 580) arra utal, hogy egy, az avar korban kiemelkedő szerepű vaskohászati és települési centrum volt a lelőhely, mely több mint 1 km hosszúságban és 25–30 m szélességben került feltárára. Valószínűleg avar kori eredetű lehetett 2 út maradványa is, melyeken láthatóak voltak a korabeli szekerek keréknyomai. A 2005. évi feltárás alapján kijelenthetjük, hogy ez a lelőhely lett Közép-Európa egyik legnagyobb iparrégészeti lelőhelye. A lelőhely kiemelkedő szerepét emeli az a tény is, hogy a kohóteleptől mindössze 400–500 m-re, Ny-ra tárta fel a közelmúltban Bárdos Edith a Kárpát-medence eddig ismert egyik legnagyobb kora és késő avar kori temetőjének egy részletét, mintegy 2300 sírt.

A Zamárdi – és Tarjánpuszta – nagy kiterjedésű kohótelepek alapján feltételezhető, hogy – az ún. barbár szolgálonépi szervezet mintájára – jelentősebb főemberek szálláshelyei kö-

zében kialakított kézműves telepek voltak. Zamárdi központi szerepe mind a kora, mind a késő avar korban elvitathatatlan.

Az idei tervátatás keretei között összesen 424 m²-t tártunk fel, a 2005-ös feltárási szelvényekhez igazodva. A 65101 j. út mindkét oldalán nyitottunk meg kisebb-nagyobb szelvényeket, ahol a 2005. évi összesítő térkép alapján számítani lehetett további vaskohászati jellegű objektumokra. A szelvények közül az út K-i oldalán nyitott, a magasparton fekvő területek bizonyultak kutatási tervünk alapján pozitívnak. A kijelölt 6 szelvény közül egy régészeti negatív volt, egy másikban pedig annyira kemény volt a talaj, hogy a kotró sem tudta leszedni a földet. A megmaradt 4 szelvény közül 3 esett a 89. és egy az 58/A lelőhely területére. A munka jelentős része a 89. lelőhelyen folyt.

Az érintett területen mintegy 34 régészeti objektumot tártunk fel, melyek közül 4 bronzkori (urnamezős-kultúra), 3 kelta, 22 avar és 5 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A településobjektumok közül 29 gödör, 2 műhelygödör, egy kohómaradvány, egy sír és egy 85 oszlopból álló, legalább 5 soros cölöprendszer volt. A feltárt műhelygödörökben legalább 4-5 kohó szétszedett és elplanirozott maradványait, illetve a majdnem teljes egészében feltárt 666. műhelygödörben két ércpörkölő gödröt is dokumentáltunk.

A bronzkori és a kelta objektumok mindegyike kerek vagy amorf alakú gödör volt. Betöltésükből jellegzetes leletanyag került elő. Az urnamezős gödörökben külső oldalukon felfényezett felületű edénytöredékek, köztük turbántekercses tál-, továbbá apró, vízszintesen átfúrt fülű oldaltöredékek is voltak. A kelta objektumok mindegyikében volt szürke, korongolt, behúzott peremű táltöredék.

Az avar objektumokból kevés edénytöredék látott napvilágot. A kerámia egy része kézzel formált fazekakhoz (pl. ujjbenyomkodással tagolt peremű) vagy korongolt, apró kavicscsal soványított anyagú, felületén fésűvel bekarcolt mintával díszített (vízszintes-, hullámvonal köteg) edényekhez tartozott. A leletanyag alapján a feltárt településobjektumok a 8. századra keltezhetőek. A kerámia alacsony száma mellett nagy mennyiségű fűvöcsötöredék és különböző állapotú vassalak (folyó-, kohó-, tapadvány-, szivacsos-, átmeneti salak) került elő, melyek egyértelműen bizonyítják, hogy ezekben az objektumokban vaskohászat folyt. A fűvöcsötöredékek alapján azok csonka kúpos alakúak, vastag falúak, közepükön 1,5–2 cm átmérőjű furattal ellátott példányok lehettek. Az egyik épen talált fűvöcső egyik hosszanti oldala sima, lapos felületű volt.

A 85 oszlopból álló cölöprendszer is avar kori lehetett, hiszen az egyik cölöplyukból egy fűvöcsötöredék is előkerült. Az 5 sorból álló, felszín feletti építmény pontos szerepe és mérete nem volt meghatározható, mivel valószínűleg a megnyitott szelvényen túl is folytatódhatnak a cölöpsorok.

Egy sírt (660. obj.) is feltártunk az egyik avar gödör alján. A kb. egy éves gyermeket Ny–K-i irányba fektetve temették el.

Az 58/A lelőhelyen, a műút K-i oldalán is nyitottunk egy szelvényt, ahol 2 objektum került elő. Az egyik gödör avar, a másik ismeretlen korú volt.

Kísérleti vaskohászat módszerei, eredményei

Az egyik feltárt műhelygödörben, a korábbi megfigyelések és tapasztalatok alapján, a feltárás eredményeit rekonstruálva, korabeli módszerekkel avar- és Árpád-kori (fajszi típusú) buca-kohók másolataiban próbaolvasztásokat, majd pedig vasbucák feldolgozást végeztünk el a kísérleti régészet eszközeivel.

65 Dénes József – Nováki Gyula: Tátika három vára. Várak Kastélyok Templomok 9(2013)1. sz. február 8–11.

66 RKM 2005, 343–345.